

РОЗДІЛ 6 СТОРІНКА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

6.1. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 341.174

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.32>

Барінов Дмитро Володимирович,

аспірант кафедри державної політики та врядування

Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0001-3604-9477

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF SOCIAL RIGHTS OF EUROPEAN UNION CITIZENS

У статті наведено розв'язання актуальної наукової проблеми, пов'язаної із нормативно-правовим забезпеченням соціальних прав громадян Європейського Союзу, та розроблено науково-прикладні підходи, що забезпечують практичне використання отриманих наукових результатів. Відзначено, що захист прав людини і громадянина базується на нормах вітчизняних та міжнародних документів, які визначають сутність життєдіяльності кожної особи в суспільстві. Відзначено, що правові документи на міжнародному рівні називаються міжнародними стандартами в галузі прав людини, і до них відносять такі норми як міжнародні звичаї, політичні домовленості. В статті розглянуто основні міжнародно-правові акти в галузі захисту прав людини і громадянина. Підкреслено, що усі міжнародні документи, які були прийняті у сфері захисту прав людини та громадянина, мають за основу Статут Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до цього в статті зауважено, що в цьому Статуті регламентована основоположна правова норма стосовно затвердження віри в рівність прав великих і малих націй, у рівноправність чоловіків і жінок, у гідність і цінність людської особистості та в основні права людини в цілому. Таким чином, увага Європейського Союзу до питань прав людини виражається у широкому спектрі прав людини, які регламентовані у міжнародних нормативних документах. Окремий акцент при цьому ставиться на соціальних правах людини і громадянина в європейському суспільстві. Аргументовано, що соціальна політика Євросоюзу відрізняється розмаїттям інструментів, за допомогою яких його інститути здійснюють гармонізацію соціальної сфери, сприяють розширенню зайнятості і забезпечують гарантії соціального захисту громадян. Відзначено, що в основі цієї політики лежать відповідні нормативно-правові документи Європейського Союзу, та проаналізовано норми цих правових актів. Підсумовано, що кожна європейська держава, яка позиціонує себе як цивілізоване демократичне суспільство, повинна ратифікувати ці документи і осноувати вітчизняне законодавство на стандартах, прийнятих на міжнародному рівні.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, соціальні права, громадяни, Європейський Союз, законодавство, країни, правові норми

The article provides a solution to an actual scientific problem related to the regulatory and legal provision of social rights of citizens of the European Union, and developed scientific and applied approaches that ensure the practical use of the obtained scientific results. It was noted that the protection of human and citizen rights is based on the norms of domestic and international documents that determine the essence of the life activity of each person in society. It was noted that legal documents at the international level are called international standards in the field of human rights, and they include such norms as international customs and political agreements. The article examines the main international legal acts in the field of protection of human and citizen rights. It is emphasized that all international documents that were adopted in the field of protection of human and citizen rights are based on the Charter of the United Nations. Accordingly, the article notes that this Charter regulates the fundamental legal norm regarding the affirmation of faith in the equality of the rights of large and small nations, in the equality of men and women, in the dignity and value of the human personality and in the basic human rights in general. Thus, the attention of the European Union to human rights issues is expressed in a wide range of human rights, which are regulated in international normative documents. A special emphasis is placed on the social rights of a person and a citizen in European society. It is

argued that the social policy of the European Union is distinguished by the variety of tools with which its institutions harmonize the social sphere, contribute to the expansion of employment and provide guarantees of social protection of citizens. It is noted that the basis of this policy is the relevant normative legal documents of the European Union, and the norms of these legal acts are analyzed. It is concluded that every European state, which positions itself as a civilized democratic society, must ratify these documents and base its domestic legislation on the standards adopted at the international level.

Key words: regulatory and legal support, social rights, citizens, European Union, legislation, countries, legal norms.

Постановка проблеми. Однією з передумов суспільного розвитку є тенденція цивілізованих держав, до яких належать і країни Європейської спільноти, до підвищення цілісності людини як індивіда у суспільстві. Новим етапом у цьому усвідомленні стають людські права, які повинні бути гарантовані кожною правовою державою. Сучасна правова держава має ставити перед собою високі вимоги щодо конституційних гарантій для людини. Ці тенденції призводять до зміни акцентів розуміння прав людини і громадянина, переміщуючи їх із загальних питань правового вдосконалення держави на проблеми забезпечення прав і свобод особи.

Ця еволюція відображається у збільшенні уваги до проблематики прав і свобод людини та повноцінної реалізації кожним індивідом своїх соціальних прав. Проблематика прав і свобод людини і громадянина, зокрема соціальних прав, стає центральною темою для теоретиків і практиків світового рівня. Соціальні права визнаються особливо важливими, оскільки вони охоплюють права людини на гідний рівень життя, працю, соціальне забезпечення та соціальний захист.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення соціальних прав на рівні Євросоюзу є предметом дослідження багатьох науковців. Варто згадати таких вчених як Олещенко В. [1], Орловська І. [2], Рим О. [3], Сай Д. [4], Тимчишин Т. [5] та багато інших. У своїх публікаціях вони піднімають питання новітньої політики Європейського Союзу у сфері соціальних прав, розглядають соціальні права людини в Європейському Союзі, вивчають специфіку так званої Європейської опори соціальних прав як орієнтиру соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку, досліджують правові аспекти реалізації Європейським Союзом політики у сфері зайнятості, аналізують норми Лісабонської угоди в контексті нових можливостей для соціального розвитку та зміни у соціальній політиці Євросоюзу після її прийняття.

Проте питання соціального захисту громадян є настільки обширним, що потребує постійних наукових досліджень, особливо зважаючи на трансформації, які відбуваються в сучасному суспільстві. Тому ця потреба зумовила вибір теми даної статті.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі нормативно-правового забезпечення соціальних прав громадян Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Захист прав людини і громадянина базується на нормах вітчизняних та міжнародних документів, які визначають сутність життєдіяльності кожної особи в суспільстві. Ці документи на міжнародному рівні називаються міжнародними стандартами в галузі прав людини, і до них відносять такі норми як міжнародні звичаї, політичні домовленості типу документів Копенгагенської і Віденської зустрічей ОБСЄ (НБСЄ), Гельсінського Заключного акта, резолюції міжнародних організацій, правила міжнародних договорів тощо.

В галузі захисту прав людини і громадянина можна розглянути такі основні міжнародно-правові акти:

– Загальна декларація прав людини 1948 року [6];

– Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (відповідно 20.03.1968 р.; 19.10.1973 р.; 23.03.1976 р.) [7];

– Міжнародний пакт про економічні, соціальні, культурні права 1966 року (підписаний Україною 20.03.1968 р.; ратифікований Україною 19.10.1973 р.; вступив у дію для України 3.01.1976 р.) [8];

– Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року (підписана Україною 16.12.1949 р.; ратифікована Україною 22.07.1954 р.; вступила в дію для України 15.02.1955 р.) [9];

– Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року (вступив у дію 23.03.1976 р.; Україна приєдналася 25.12.1990 р.) [10];

– Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року (підписана Україною 9.12.1995 р.; ратифікована Україною 17.07.1996 р.) [11];

– Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 року (підписана Україною 7.03.1966 р.; ратифікована Україною 21.01.1969 р.; вступила в дію для України 7.04.1969 р.) [12];

– Конвенція про права дитини 1989 року (підписана Україною 14.02.1990р.; ратифікована

Україною 28.02.1991 р.; вступила в дію для України 27.09.1991 р.) [13];

– Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок 1979 року (підписана Україною 17.07.1980 р.; ратифікована Україною 24.12.1980 р.; вступила в дію для України 3.09.1981 р.) [14].

Поряд із згаданими документами щодо прав людини також потрібно відмітити і такі міжнародні стандарти як Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року, Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць НВСЄ, Паризька Хартія для нової Європи 1990 року, Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НВСЄ 1990 року тощо. Зазначені міжнародні документи були прийняті в контексті потреби перезавантаження напруженості, яка існувала на міжнародному рівні у цей період.

Усі міжнародні документи, які були прийняті у сфері захисту прав людини та громадянина, мають за основу Статут Організації Об'єднаних Націй, в якому була регламентована основоположна правова норма, яка стосувалася затвердження віри в рівність прав великих і малих націй, у рівноправність чоловіків і жінок, у гідність і цінність людської особистості та в основні права людини в цілому.

Після прийняття зазначеного Статуту було затверджено ряд інших міжнародних стандартів, зокрема, таких як Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Пакт про громадянські та політичні права з Факультативними протоколами до нього, Загальна декларація прав людини. Цими документами розпочався новий етап взаємодії суб'єктів на міжнародній арені, яка стосувалася захисту прав людини і громадянина. Треба відмітити, що в цих нормативних документах визначалися права всіх індивідів у всіх сферах суспільного життя, а не окремі права або захист особливої категорії осіб.

Широкий спектр прав людини, регламентований у міжнародних нормативних документах, свідчить про увагу Євросоюзу до цих питань. Окремий акцент при цьому ставиться на соціальних правах людини і громадянина в європейському суспільстві.

Для досягнення основних цілей соціальної політики, які включають розвиток людських ресурсів, поліпшення умов життя і праці населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення бідності, нерівності та соціальних зловживань, в Європейському Союзі вживаються заходи, які сприяють підтримці конкурентоспроможності

економіки та враховують різноманітність національних практик.

Соціальний вимір ЄС ґрунтується на загальних зобов'язаннях і визначених компетенціях, спрямованих на зближення держав-членів у цій сфері. Соціальна політика Євросоюзу відрізняється розмаїттям інструментів, за допомогою яких його інститути здійснюють гармонізацію соціальної сфери, сприяють розширенню зайнятості і забезпечують гарантії соціального захисту громадян. В основі цієї політики лежать відповідні нормативно-правові документи. Зокрема, соціальний вимір лежить в основі таких правових актів Європейського Союзу як:

- Договір про Європейський Союз [15];
- Договір про функціонування Європейського Союзу [16];
- Хартія основних прав Європейського Союзу [17].

Зокрема, Договір про Європейський Союз визначає основні цінності, такі як верховенство права, рівність, демократія, свобода, повага до людської гідності та повага до прав людини, зокрема, осіб, що належать до національних меншин. Ці цінності визнаються як спільні для всіх держав-членів у суспільстві, що ґрунтується на рівності між чоловіками і жінками, солідарності, правосудді, толерантності, недискримінації та плюралізмі (стаття 2) [15].

У статті 3 Договору відзначено, що одним із основних завдань Європейського Союзу є його спрямованість на сталий розвиток Європи, ґрунтуючись на конкурентоспроможній соціальній ринковій економіці, цінній стабільності та збалансованому економічному зростанні з цілковитою зайнятістю, соціальним прогресом і високим рівнем захисту довкілля. Союз також зобов'язаний боротися з дискримінацією та соціальними зловживаннями, а також сприяти соціальному захисту та соціальній справедливості [15].

Стаття 9 Договору про функціонування Європейського Союзу говорить, що Євросоюз у процесі реалізації своєї політики повинен враховувати вимоги, пов'язані з боротьбою проти соціальних зловживань, забезпеченням належного соціального захисту та підтримкою високого рівня зайнятості населення та забезпеченням високого рівня навчання, освіти та захисту здоров'я своїх громадян [16].

Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року передбачає низку фундаментальних принципів, які лежать в основі європейської соціальної моделі, таких як права на соціальне забезпечення, право на страйк, права

працівників на інформацію та консультації, охорону здоров'я та інші соціальні права та гарантії громадян [17].

Також поняття соціальних прав людини визначаються у таких міжнародно-правових актах як Загальна декларація прав людини [6], Європейська соціальна хартія [19], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН [7] та інших. Згідно з нормами цих документів, до основних соціальних прав громадянина потрібно віднести право на житло, освіту, медичну допомогу, достатній життєвий рівень, працю, відпочинок, соціальне забезпечення та інші.

Зокрема, у Статуті ООН та Загальній декларації прав людини 1948 року визначено перелік усіх основних категорій прав людини та закріплено принципи поваги до прав людини. Цей визначний етап характеризується визнанням сукупності та неподільності соціальних, політичних, громадянських, економічних і культурних прав.

А Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, встановлює фундаментальні права і свободи, які мають бути гарантовані кожній людині. Вона визначає принципи, що стосуються прав людини в широкому спектрі, включаючи права на життя, свободу, недоторканність особи, свободу думки, совісті і віросповідання, право на освіту, працю, а також соціальні та економічні права.

Ці документи засвідчують загальноприйнятій засади та стандарти у галузі прав людини, і їх вплив виявляється у подальших міжнародних правових інструментах та діяльності організацій, спрямованих на захист та сприяння правам людини.

Отже, незважаючи на те, що Європейський Союз встановив загальні стандарти для гарантування прав соціального захисту в межах своїх держав-членів, координація соціального захисту і вільне переміщення громадян-членів ЄС не призводять до заміщення національних систем соціального захисту. Так, спеціальні норми щодо соціального забезпечення, зокрема, для осіб з інвалідністю, містяться в національному законодавстві окремих країн Європи.

Основу соціальної політики країн Європи складає ідея, орієнтована на людину, де функціонування всього державного механізму спрямоване на поліпшення добробуту населення. Це регулює стан на ринку праці, сприяє ефективній реалізації соціального забезпечення і виступає стабілізатором соціальної ситуації в країні.

Соціальні права визначають потреби, які є першочерговими та життєво важливими, і тому їх вважають базовими у системі прав людини.

Ці потреби включають як матеріальний, так і нематеріальний характер (наприклад, соціальні послуги, медична допомога). Таким чином, соціальні права становлять основу для забезпечення та визнання цивільних прав людини і громадянина.

Соціальні держави, якими себе позиціонують європейські країни, взяли на себе зобов'язання турбуватися про соціальну захищеність і добробут своїх громадян та їх соціальну справедливість. Принцип соціальної держави закріплений у конституціях таких країн, як Японія (1947 р.), Італія (1948 р.), ФРН (1949 р.), Франція (1958 р.), Туреччина, Швеція (1974 р.), Португалія (1975 р.), Данія, Нідерланди, Греція та інші.

Таким чином, цілком впевнено можна стверджувати про визнання важливості соціальних прав людини усіма інституційними органами ЄС, а також наголошувати на постійному збільшенні уваги до їх виконання та сприяння державам у ратифікації прийнятих договорів. Цей процес свідчить про послідовні зміни у ставленні держав до цієї категорії прав людини. У той же час, одним із завдань Європейського Союзу є розроблення ефективного механізму контролю за виконанням зобов'язань, які держави-члени взяли на себе, та їх готовності вносити зміни до національних законодавств. Також важливо, щоб Україна вчасно та належним чином впроваджувала норми і стандарти ЄС у галузі соціального законодавства.

Що стосується України та реалізації її євроінтеграційного вектора, то у Постанові Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 № 2483-IX [18] вона підтвердила для себе актуальність соціальних питань, регламентованих у згаданих вище нормативних документах Євросоюзу. Вона визначає, що є одним з основних завдань Верховної Ради України є адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, праву Європейського Союзу (*acquis* ЄС). Це реалізується спільно з Кабінетом Міністрів України, який є основним суб'єктом ініціювання відповідних законопроектів, шляхом забезпечення узгодження підготовки, включення до порядку денного Верховної Ради України, розгляду та остаточного прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) та виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції.

Висновки. Отже, можна прийти до висновку, що на міжнародному рівні існує значна кількість нормативних документів, які регламентують захист прав громадян. Окрему роль відіграють правові акти, які визначають соціальні права громадян як на рівні Євросоюзу, так і в межах окремих європейських держав.

Кожна держава, яка позиціонує себе як цивілізоване демократичне суспільство, повинна

ратифікувати ці документи і осноувати вітчизняне законодавство на стандартах, прийнятих на міжнародному рівні. Україна у напрямі реалізації своїх євроінтеграційних прагнень підтвердила для себе актуальність соціальних питань прийняттям спеціальної Постанови Верховної Ради, відповідно до якої вона бере на себе зобов'язання адаптації свого законодавства до європейських стандартів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Олещенко В. Новітня політика Європейського Союзу у сфері соціальних прав. *Збірник наукових праць НАДУ*. Випуск 1. 2020. С. 58–64.
2. Орловська І.Г. Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. №4. Част. 2. 2022. С. 40-46
3. Рим О.М. Правові аспекти реалізації Європейським Союзом політики у сфері зайнятості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019 № 37. С. 154–158.
4. Сай Д.В. Лісабонська угода: нові можливості для соціального розвитку. Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. *Що змінилося у функціонуванні ЄС?* : науково-практична конференція. Тези доповідей. Миколаїв, 2 грудня 2019 р. ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 464 с.
5. Тимчишин Т.М. Соціальні права людини в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2020. С. 292-295
6. Загальна декларація прав людини. *Права людини в Україні* : Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. Випуск 21. Київ, 1998. 455 с.
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 20.01.2024р.)
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. *Права людини в Україні* : Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. Випуск 21. Київ, 1998. 455 с.
9. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48K03U> (дата звернення 20.01.2024р.)
10. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text (дата звернення 20.01.2024р.)
11. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 20.01.2024р.)
12. Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення 20.01.2024р.)
13. Конвенція про права дитини 1989 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU89K01U> (дата звернення 20.01.2024р.)
14. Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 20.01.2024р.)
15. Договір про Європейський Союз 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text. (дата звернення 23.01.2024р.)
16. Договір про функціонування Європейського Союзу 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text. (дата звернення 23.01.2024р.)
17. Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text. (дата звернення 23.01.2024р.)
18. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 № 2483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text>. (дата звернення 23.01.2024р.)
19. Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 р. № ETS N 35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300. (дата звернення 24.01.2024р.)